

Λυσίας

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΦΟΝΟ ΤΟΥ ΕΡΑΤΟΣΘΕΝΗ

μτφρ. Β. Λεντάκης

1 Πολύ θα το εκτιμούσα, κύριοι, να με κρίνετε για την υπόθεση αυτή όπως θα κρίνατε και τους εαυτούς σας αν είχατε πάθει τα ίδια. Είμαι βέβαιος ότι, αν είχατε για τους άλλους την ίδια άποψη που έχετε για σας τους ίδιους, δεν θα υπήρχε κανείς που να μην αγανακτούσε με όσα έγιναν. Ίσα-ίσα, όλοι σας θα θεωρούσατε μικρές τις τιμωρίες για όσους καταπιάνονται με τέτοια έργα. **2** Και δεν θα ήσασταν οι μόνοι που θα είχατε αυτή την αντίληψη· το ίδιο ισχύει σε ολόκληρη την Ελλάδα. Γιατί τούτο είναι το μόνο αδίκημα για το οποίο σε κάθε πολιτεία, δημοκρατική ή ολιγαρχική, έχει παραχωρηθεί στους πιο αδύναμους η ίδια μορφή εκδίκησης απέναντι στους πιο ισχυρούς, ώστε ο πιο μικρός απολαμβάνει τα ίδια προνόμια με τον πιο μεγάλο. Επομένως, κύριοι, δεν υπάρχει άνθρωπος που να μη θεωρεί την προσβολή τούτη κάτι το εξαιρετικά σοβαρό. **3** Για το μέγεθος, λοιπόν, της ποινής νομίζω πως όλοι έχετε την ίδια άποψη, και κανείς σας δεν παίρνει το πράγμα τόσο αγήφιστα, που να πιστεύει πως οι υπαίτιοι τέτοιων πράξεων αξίζουν συγχώρεση ή μικρότερη τιμωρία. **4** Αυτό που πρέπει, συνεπώς, να αποδείξω, κύριοι, είναι πως ο Ερατοσθένης μοίχευε με τη γυναίκα μου· ότι εκείνην την διέφθειρε, τα παιδιά μου τα ντρόπιασε, κι εμένα τον ίδιο με ταπεινώσε μπαίνοντας στο σπίτι μου· κι ότι δεν υπήρχε καμία άλλη διαφορά ανάμεσά μας πέρα από τούτη· κι ούτε το έκανα για χρήματα, για να γίνω πλούσιος από φτωχός, ούτε για ν' αποκομίσω κάποιο άλλο κέρδος· μοναδικό μου κίνητρο ήταν η τιμωρία σύμφωνα με τους νόμους. **5** Θα σας εκθέσω, λοιπόν, την υπόθεσή μου από την αρχή, χωρίς να παραλείψω τίποτε, αλλά λέγοντας όλη την αλήθεια. Θεωρώ πως δεν έχω άλλο τρόπο να σώσω τον εαυτό μου, παρά μόνο αν κατορθώσω να σας πω όλα όσα συνέβησαν.

6 Εγώ, λοιπόν, κύριοι, όταν αποφάσισα να παντρευτώ κι έφερα γυναίκα στο σπίτι μου, τον πρώτο καιρό της φερόμουν έτσι ώστε ούτε να την στενοχωρώ ούτε όμως να είναι εντελώς στο χέρι της να κάνει ό,τι θέλει, αλλά την επιτηρούσα, κατά το δυνατόν, και την πρόσεχα, όπως είναι φυσικό. Με τη γέννηση όμως του παιδιού μας άρχισα πια να την εμπιστεύομαι και της παρέδωσα όλα τα υπάρχοντά μου, θεωρώντας πως δεν υπάρχει πιο στενή σχέση από τούτη. **7** Τον πρώτο καιρό, κύριοι, ήταν η καλύτερη γυναίκα της πόλης: θαυμάσια νοικοκυρά, οικονόμα και σχολαστική

στη διευθέτηση των πάντων. Όταν όμως πέθανε η μάνα μου, με τον θάνατό της στάθηκε υπαίτια για όλα τα δεινά που με βρήκαν. **8** Η γυναίκα μου, βλέπετε, ακολούθησε τη νεκρική πομπή· εκεί την είδε το άτομο αυτό και με τα πολλά κατάφερε να τη διαφθείρει. Παραμονεύοντας τη δούλη που πήγαινε στην αγορά και κάνοντας προτάσεις στη σύζυγό μου, την κατέστρεψε. **9** Κατ' αρχάς όμως, κύριοι, πρέπει να σας περιγράψω και τούτα. Έχω ένα διώροφο σπιτάκι. Το πάνω πάτωμα είναι ίσο με το κάτω, σε ό,τι αφορά τον γυναικωνίτη και τον ανδρωνίτη. Όταν, λοιπόν, γεννήθηκε το παιδί, το θήλαζε η μάνα του· και για να μην κινδυνεύει κατεβαίνοντας τη σκάλα κάθε φορά που έπρεπε να το πλύνει, εγώ εγκαταστάθηκα επάνω και οι γυναίκες κάτω. **10** Μας έγινε, λοιπόν, συνήθειο ν' αποσύρεται συχνά η γυναίκα μου στο κάτω πάτωμα και να κοιμάται με το παιδί, για να του δίνει το στήθος της και να μην κλαίει. Κι αυτό γινόταν για χρόνο πολύ, κι εγώ ποτέ δεν υποπτεύθηκα τίποτε. Ήμουν τόσο αφελής, που νόμιζα πως έχω την πιο φρόνιμη γυναίκα στην πόλη. **11** Έπειτα από κάποιο διάστημα, κύριοι, επέστρεψα απροσδόκητα από το κτήμα. Μετά το δείπνο, το παιδί ήταν όλο φωνή και γκρίνια. Το ενοχλούσε επίτηδες η δούλη, για να το φέρει σ' αυτή την κατάσταση. Το άτομο αυτό, βλέπετε, ήταν μέσα στο σπίτι, όπως πληροφορήθηκα αργότερα. **12** Τότες εγώ ζήτησα της γυναίκας μου να κατέβει και να θηλάσει το παιδί, για να πάψει να κλαίει. Εκείνη στην αρχή έκανε πως δεν ήθελε, τάχα γιατί μ' έβλεπε με λαχτάρα πίσω στο σπίτι έπειτα από τόσο χρόνο. Εγώ θύμωσα και την πρόσταξα να κατέβει. «Για να κολλάς», είπε, «εδώ στο δουλικό; Κι άλλη φορά, πού ήσουν πιωμένος, το τραβολογούσες.» **13** Κι εγώ γελούσα. Εκείνη τότε σηκώθηκε και φεύγοντας, τάχα γι' αστείο, κλείνει την πόρτα και τραβάει το μάνταλο. Κι εγώ, χωρίς να δώσω σημασία ή να υποψιαστώ οτιδήποτε, κοιμήθηκα τον ύπνο του δικαίου, έχοντας γυρίσει από το χωράφι μου. **14** Κόντευε πια να ξημερώσει, όταν επέστρεψε και ξεκλείδωσε. Κι όταν τη ρώτησα γιατί έτριζαν οι πόρτες νυχτιάτικα, ισχυρίστηκε πως είχε σβήσει το λυχνάρι στο πλάι του παιδιού και ζήτησε φωτιά από τους γείτονες. Εγώ δεν είπα κουβέντα και θεώρησα πως έτσι έχουν τα πράγματα. Μου φάνηκε, ωστόσο, πως στο πρόσωπο είχε ίχνη από ψιμύθι, ενώ δεν είχαν περάσει ακόμη τριάντα ημέρες από τον θάνατο του αδελφού της. Αλλά κι έτσι ακόμη δεν είπα τίποτε για την κατάσταση, μόνο βγήκα έξω σιωπηλός.

15 Αφού μεσολάβησε κάποιο διάστημα, κι ενώ ήμουν βαθιά νυχτωμένος για όσα συνέβαιναν μέσα στο σπίτι μου, με πλησιάζει μια γριά, σταλμένη μυστικά από κάποια γυναίκα με την οποία εκείνος διατηρούσε εξωσυζυγική σχέση, όπως έμαθα αργότερα. Η γυναίκα αυτή, οργισμένη μαζί του και νιώθοντας αδικημένη, γιατί δεν

την επισκεπτόταν πια όπως πρώτα, παραμόνευε κι έμαθε την αιτία. **16** Η γριά, λοιπόν, μου έστησε καρτέρι. Με πλησιάζει κοντά στο σπίτι μου και μου λέει: «Ευφίλητε, μη νομίζεις πως σε πλησιάζω γιατί μου αρέσει ν' ανακατόνωμαι σε ξένες υποθέσεις· ο λόγος είναι πως ο άνθρωπος που ντροπιάζει εσένα και τη γυναίκα σου συμβαίνει να είναι εχθρός μας. Αν, λοιπόν, πιάσεις τη δούλη που πηγαίνει στην αγορά και σας κάνει τα θελήματα, και τη βασανίσεις, θα μάθεις τα πάντα. Ο δράστης», πρόσθεσε, «είναι ο Ερατοσθένης από τον δήμο της Όης. Δεν έχει διαφθείρει μόνο τη δική σου γυναίκα, αλλά κι άλλες πολλές – τό 'χει κάνει επάγγελμα.» **17** Και με τούτα τα λόγια, κύριοι, απομακρύνθηκε. Εγώ αμέσως ταραχτήκα. Τα κλωθογύριζα όλα στο νου μου και γέμισα υποψίες. Αναλογίστηκα πώς κλειδώθηκα στο δωμάτιο, και θυμήθηκα ότι εκείνη τη νύχτα χτυπούσαν οι πόρτες, εσωτερική και εξωτερική, κάτι που ποτέ δεν είχε ξαναγίνει, και ότι η γυναίκα μου είχε ίχνη από ψιμύθι. Αυτά κλωθογύριζα στο μυαλό μου κι ήμουν γεμάτος υποψίες. **18** Επέστρεψα στο σπίτι και πρόσταξα τη δούλη να με ακολουθήσει στην αγορά. Την οδήγησα σε κάποιον φίλο και της είπα πως ήμουν πληροφορημένος για όλα όσα συνέβαιναν στο σπίτι μου. «Η επιλογή», της είπα, «είναι δική σου: ή να μαστιγωθείς και να καταλήξεις στη μυλόπετρα για την υπόλοιπη ζωή σου ή να μαρτυρήσεις όλη την αλήθεια. Και τότε δεν θα πάθεις τίποτε, αλλά θα συγχωρεθείς για τα σφάλματά σου. Μόνο δεν θέλω ψέματα· πες μου ολόκληρη την αλήθεια.» **19** Εκείνη στην αρχή αρνιόταν τα πάντα και μού 'λεγε να της κάνω ό,τι θέλω: δεν γνώριζε τίποτε. Όταν όμως εγώ ανέφερα το όνομα του Ερατοσθένη και της είπα πως αυτός ήταν ο άνδρας που επισκεπτόταν τη γυναίκα μου, εκείνη τα έχασε, θαρρώντας πως ήξερα επακριβώς τα πάντα. Κι αφού έπεσε στα γόνατά μου και πήρε εγγυήσεις ότι δεν θα πάθαινε κανένα κακό, **20** μου αποκάλυψε πώς την προσέγγισε μετά την κηδεία· πώς τελικά μετέφερε τις προτάσεις του· πώς η γυναίκα μου με τον καιρό ενέδωσε· με ποιους τρόπους έμπαζε τον εραστή της στο σπίτι· και πώς στα Θεσμοφόρια, ενώ εγώ απουσίαζα στο κτήμα, πήγε στο ιερό μαζί με τη μάνα του. Μου διηγήθηκε καταλεπτώς και ό,τι άλλο είχε συμβεί. **21** Αφού μου μαρτύρησε τα πάντα, της είπα: «Κοίτα όσα είπαμε να μείνουν εντελώς μεταξύ μας· αλλιώς, η συμφωνία μας ακυρώνεται. Απαιτώ τώρα από σένα να μου τα δείξεις όλα αυτά επ' αυτοφώρω. Δεν έχω ανάγκη από λόγια. Αυτό που θέλω είναι ν' αποκαλυφθεί η πράξη, αν βέβαια έχουν έτσι τα πράγματα.»

22 Συμφώνησε να το κάνει. Έπειτα από αυτά μεσολάβησαν τέσσερις-πέντε ημέρες * * * όπως θα σας αποδείξω με αδιάσειστα στοιχεία. Πρώτα όμως θέλω να

σας διηγηθώ όσα διαδραματίστηκαν την τελευταία ημέρα. Είχα έναν φίλο, δικό μου άνθρωπο, τον Σώστρατο. Τον συνάντησα κατά το σούρουπο, καθώς επέστρεφε από το κτήμα του. Ξέροντας πως τέτοιαν ώρα που γυρνούσε δεν θα εύρισκε τίποτε για φαγητό στο σπίτι του, τον κάλεσα να δειπνήσουμε μαζί. Πήγαμε, λοιπόν, στο σπίτι μου, ανεβήκαμε στο υπερώο και αρχίσαμε να τρώμε. **23** Σαν απόφαγε, εκείνος έφυγε, ενώ εγώ έπεσα για ύπνο. Και τότε, κύριοι, μπαίνει ο Ερατοσθένης. Αμέσως η δούλη με ξυπνάει και μου λέει πως ο μοιχός είναι μέσα. Της δίνω εντολή να φροντίσει την πόρτα, κατεβαίνω αθόρυβα, βγαίνω έξω και κατευθύνομαι σε σπίτια φίλων. Κάποιους δεν τους πέτυχα μέσα, ενώ για άλλους ανακάλυψα ότι δεν ήταν ούτε καν στην πόλη. **24** Απ' όσους ήταν διαθέσιμοι, πήρα μαζί μου όσο το δυνατόν περισσότερους και κίνησα για το σπίτι μου. Εφοδιασμένοι με δάδες από το κοντινότερο καπηλειό μπαίνουμε μέσα, καθώς η δούλη, που ήταν σε ετοιμότητα, είχε στο μεταξύ ανοίξει την πόρτα. Σπρώξαμε την πόρτα του υπνοδωματίου. Όσοι μπήκαμε πρώτοι, τον είδαμε ακόμη ξαπλωμένο πλάι στη γυναίκα μου, ενώ οι επόμενοι τον αντίκρυσαν να πετιέται γυμνός από το κρεβάτι. **25** Εγώ τότε, κύριοι, μ' ένα χτύπημα τον ρίχνω καταγής, τον δένω πισθάγκωνα και τον ρωτώ γιατί με ταπεινώνει μπαίνοντας στο σπίτι μου. Εκείνος παραδέχτηκε το κακό που μου έκανε, με εκλιπαρούσε όμως και με ικέτευε να μην τον σκοτώσω, αλλά να δεχτώ χρήματα. **26** Κι εγώ του είπα: «Δεν θα σε σκοτώσω εγώ, αλλά ο νόμος της πόλης. Τον παραβίασες υπολογίζοντάς τον λιγότερο απ' ό,τι τη σωματική σου ικανοποίηση, και προτίμησες να διαπράττεις τέτοιο ατόπημα απέναντι στη γυναίκα μου και στα παιδιά μου, παρά να υπακούς στους νόμους και να είσαι κόσμιος.» **27** Κι έτσι, κύριοι, εκείνος βρήκε την τιμωρία που ορίζουν οι νόμοι για όσους κάνουν τέτοιες πράξεις, κι ούτε αρπάχτηκε από τον δρόμο ούτε κατέφυγε στην εστία, όπως ισχυρίζονται τούτοι. Πώς, άλλωστε, θα μπορούσε; Όταν τον χτύπησα στο δωμάτιο, σωριάστηκε αμέσως κατάχαμα· και τότε του έστριψα πίσω τα χέρια και τον έδεσα. Κι ήταν μέσα τόσοι άνθρωποι, που δεν θα μπορούσε να τους ξεφύγει, γιατί δεν είχε πάνω του ούτε μαχαίρι ούτε στείλιάρι ούτε κάτι άλλο, για να τους αντιμετωπίσει. **28** Θαρρώ, ωστόσο, ότι κι εσείς γνωρίζετε, κύριοι, πως όσοι δεν έχουν το δίκιο με το μέρος τους, δεν παραδέχονται πως οι εχθροί τους λένε την αλήθεια· αντιθέτως, με ψεύδη και επινοήματα τέτοιας λογής, καλλιεργούν στο ακροατήριο αγανάκτηση εναντίον αυτών που έχουν το δίκιο με το μέρος τους. Κατ' αρχάς, διάβασέ μας τον νόμο:

ΝΟΜΟΣ

29 Δεν αμφισβητούσε την πράξη του, κύριοι. Αναγνώριζε πως με είχε αδικήσει, με εκλιπαρούσε όμως και με ikέτευε να μην τον σκοτώσω, κι ήταν πρόθυμος να πληρώσει αποζημίωση. Εγώ όμως δεν συμφωνούσα με την ποινή που πρότεινε για τον εαυτό του· στη συνείδησή μου μετρούσε περισσότερο ο νόμος της πόλης. Του επέβαλα, λοιπόν, την τιμωρία που εσείς θεσπίσατε, κρίνοντας την ως τη δικαιότερη για όσους καταπιάνονται με τέτοια έργα. Καλώ τους μάρτυρές μου να ανέβουν στο βήμα.

MARTYRES

30 Διάβασέ μου και τούτον τον νόμο από τη στήλη του Αρείου Πάγου:

ΝΟΜΟΣ

Ακούτε, κύριοι, ότι από το ίδιο το δικαστήριο του Αρείου Πάγου, το σώμα δηλαδή που από τους χρόνους των προγόνων μας μέχρι σήμερα είναι αρμόδιο για την εκδίκαση των φονικών υποθέσεων, δηλώνεται ρητά ότι δεν κρίνεται ένοχος ανθρωποκτονίας όποιος συλλάβει κάποιον να διαπράττει μοιχεία με τη σύζυγό του και τον τιμωρήσει με τον συγκεκριμένο τρόπο. **31** Κι ήταν τόσο σθεναρή η πεποίθηση των νομοθέτη πως είναι τούτο δίκαιο στην περίπτωση των νόμιμων συζύγων, ώστε όρισε την ίδια ποινή και για την περίπτωση των παλλακίδων, που αξίζουν λιγότερο. Προφανώς, αν υπήρχε μεγαλύτερη ποινή για την περίπτωση των νόμιμων συζύγων, θα την είχε θεσπίσει. Επειδή όμως δεν μπορούσε να βρει αυστηρότερη ποινή για εκείνες, όρισε την ίδια που ισχύει και για τις παλλακίδες. Διάβασέ μου και τούτον τον νόμο:

ΝΟΜΟΣ

32 Ακούτε, κύριοι, τί ορίζει ο νόμος: Εάν κάποιος βιάσει ελεύθερο, άνδρα ή παιδί, οφείλει να καταβάλει την αποζημίωση εις διπλούν· και εάν το θύμα ανήκει στην κατηγορία των γυναικών για τις οποίες επιτρέπεται ο φόνος, ισχύει η ίδια ποινή. Επομένως, κύριοι, ο νομοθέτης θεώρησε πως αυτοί που ασκούν βία αξίζουν ελαφρότερη τιμωρία από αυτούς που μεταχειρίζονται την πειθώ. Για τους τελευταίους θέσπισε τη θανατική ποινή, ενώ για τους πρώτους διπλό πρόστιμο, **33** με το σκεπτικό πως αυτοί που πετυχαίνουν τον σκοπό τους με τη βία, μισούνται από θύματά τους, ενώ αυτοί που κατορθώνουν να πείσουν, διαφθείρουν τις ψυχές σε τέτοιον βαθμό, ώστε καθιστούν τις ξένες γυναίκες οικειότερες στους ίδιους παρά στους άντρες τους. Το σπίτι ολόκληρο βρίσκεται στα χέρια τους και καθίσταται αβέβαιο ποιων είναι τα παιδιά, των συζύγων ή των μοιχών. Για όλα τα παραπάνω ο νομοθέτης επέβαλε τη θανατική ποινή. **34** Εμένα, λοιπόν, κύριοι, οι νόμοι μ' έχουν

όχι απλώς απαλλάξει από την κατηγορία, αλλά και προστάξει να πάρω τη συγκεκριμένη εκδίκηση. Σε σας εναπόκειται ν' αποφασίσετε αν πρέπει να διαφυλάξουμε το κύρος τους ή να τους απαξιώσουμε ολωσδιόλου. **35** Εγώ τουλάχιστον θεωρώ πως όλες οι πόλεις για τούτο θέτουν τους νόμους, για ν' ανατρέχουμε σ' εκείνους όποτε έχουμε απορίες, και να εξετάζουμε τί πρέπει να κάνουμε. Οι νόμοι, λοιπόν, σε περιπτώσεις σαν τη δική μου, προτρέπουν τα θύματα να παίρνουν την εκδίκηση που πήρα εγώ. **36** Αξιώνω να έχετε κι εσείς την ίδια αντίληψη μ' εκείνους. Αλλιώς, θα παραχωρήσετε στους μοιχούς τέτοιαν ασυλία, ώστε θα ενθαρρύνετε και τους κλέφτες να ισχυρίζονται πως είναι μοιχοί, γιατί θα ξέρουν καλά πως, αν επικαλεστούν αυτή την αιτία και ισχυριστούν πως για τούτο μπαίνουν στα ξένα σπίτια, δεν πρόκειται να τους αγγίξει κανείς. Όλοι θα γνωρίζουν πως οι νόμοι για τη μοιχεία είναι ξεγραμμένοι, και το μόνο που θα έχουν να φοβηθούν είναι η δική σας ψήφος· αυτή είναι ο υπέρτατος ρυθμιστής των ζητημάτων της πόλης μας.

37 Εξετάστε και τούτο, κύριοι. Με κατηγορούν πως τάχα την ημέρα εκείνη έβαλα τη δούλη ν' αναζητήσει τον νεαρό. Εγώ, κύριοι, θα θεωρούσα δίκαιο να μεταχειριστώ οποιοδήποτε μέσον προκειμένου να συλλάβω τον διαφθορέα της γυναίκας μου. **38** Αν είχαν απλώς ανταλλαχτεί λόγια, χωρίς να έχει γίνει τίποτε στην πράξη, και την πρόσταξα να τον αναζητήσει, θα ήμουν πράγματι εν αδίκω. Από τη στιγμή όμως που η σχέση είχε ολοκληρωθεί κι εκείνος κατ' επανάληψη είχε μπει στο σπίτι μου, θα θεωρούσα τον εαυτό μου συνετό αν τον έπιανα με οποιονδήποτε τρόπο. **39** Σκεφτείτε όμως ότι και σ' αυτό ψεύδονται. Και θα το αντιληφθείτε εύκολα από τα εξής. Θα θυμάστε, κύριοι, ότι, καθώς επέστρεφε από το χωράφι του, την ώρα που έδυε ο ήλιος, με συναπάντησε ο Σώστρατος, ένας στενός μου φίλος· δείπνησε μαζί μου και, σαν απόφαγε, έφυγε. **40** Αναλογιστείτε, όμως, κύριοι. Κατ' αρχάς, αν εκείνη τη νύχτα είχα όντως καταστρώσει σχέδιο εναντίον του Ερατοσθένη, τί θα ήταν προτιμότερο, να δειπνήσω ο ίδιος κάπου αλλού ή να προσκαλέσω κάποιον άλλον να δειπνήσει μαζί μου; Έτσι όμως εκείνος θα δίσταζε να μπει στο σπίτι μου. Έπειτα, πιστεύετε πως θα άφηνα τον καλεσμένο μου να φύγει, μένοντας μόνος κι αβοήθητος, ή θα του ζητούσα να παραμείνει και να τιμωρήσει μαζί μου τον μοιχό; **41** Φαντάζεστε, επίσης, πως δεν θα είχα παραγγείλει από το πρωί στους ανθρώπους μου να είναι συγκεντρωμένοι στο κοντινότερο φιλικό σπίτι, αντί να τρέχω ολόγυρα, μόλις το έμαθα, μέσα στη νύχτα, μην ξέροντας ποιον θα βρω μέσα και ποιον έξω; Πήγα και

σε φίλους, όπως ο Αρμόδιος, που απουσίαζαν από την πόλη (δεν το γνώριζα, βλέπετε), ενώ άλλους δεν τους βρήκα μέσα· παίρνοντας, λοιπόν, όσους μπορούσα, κινήθηκα εναντίον του. **42** Αν όμως γνώριζα εκ των προτέρων, δεν νομίζετε πως θα είχα προετοιμάσει υπηρέτες και θα είχα παραγγείλει στους φίλους μου να βρίσκονται σε επιφυλακή, ώστε κι ο ίδιος να έμπαινα στο σπίτι μου ασφαλέστερα –πού να ξέρω αν και εκείνος είχε μαχαίρι;– και την εκδίκησή μου να την έπαιρνα ενώπιον όσο το δυνατόν περισσότερων μαρτύρων; Ωστόσο, δεν γνώριζα τίποτε απ’ όσα επρόκειτο να συμβούν εκείνη τη νύχτα, γι’ αυτό και πήρα όσους μπορούσα. Καλώ τους μάρτυρές μου να επιβεβαιώσουν και τούτα.

MARTYRES

43 Τους μάρτυρες, κύριοι, τους ακούσατε. Αναλογιστείτε τώρα αν είχε ποτέ ανακύψει κάποια διαφορά αναμέσα σε μένα και στον Ερατοσθένη πέρα από τούτη· δεν θα βρείτε καμία. **44** Ούτε ποτέ με μήνυσε για δημόσιο αδίκημα, θέλοντας να μου αποσπάσει χρήματα, ούτε επιχείρησε να μ’ εξορίσει, ούτε είχαμε δικαστική αντιδικία για ιδιωτικό θέμα, ούτε ήξερε κάτι κακό για μένα, για το οποίο φοβόμουν μήπως μαθευόταν, γι’ αυτό και ήθελα να τον βγάλω από τη μέση· κι ούτε περίμενα, κάνοντας αυτή την πράξη, να πάρω χρήματα από κάπου. Για τέτοιους λόγους ορισμένοι επιβουλεύονται τη ζωή των άλλων. **45** Κι ούτε ποτέ ανταλλάξαμε λόγια ή ήρθαμε στα χέρια πάνω σε μεθύσι. Καμία τέτοια διαφορά δεν μας χωρίζει, για τον απλό λόγο ότι τον άνθρωπο αυτόν δεν τον γνώριζα ούτε καν εξ όψεως· για πρώτη φορά τον έβλεπα εκείνη τη νύχτα. Για ποιο λόγο, λοιπόν, να εκθέσω τον εαυτό μου σε τέτοιον κίνδυνο, αν δεν είχα υποστεί από κείνον το βαρύτερο αδίκημα; **46** Κι ύστερα, γιατί να ασεβήσω μπροστά σε μάρτυρες που ο ίδιος προσκάλεσα, ενώ θα μπορούσα, αν φυσικά ήθελα να τον σκοτώσω άδικα, να ενεργήσω ολομόναχος;

47 Εγώ, λοιπόν, κύριοι, θεωρώ πως την εκδίκηση αυτή την πήρα όχι για λογαριασμό δικό μου, αλλά για την πόλη ολόκληρη. Γιατί όσοι ενεργούν έτσι, βλέποντας ποιο έπαθλο τους περιμένει για τις ατασθαλίες τους, θα είναι λιγότερο διατεθειμένοι να βλάπτουν τους άλλους, βλέποντας ότι κι εσείς τηρείτε την ίδια στάση. **48** Αλλιώς, καλύτερα να σβήσουμε τους ισχύοντες νόμους και να θεσπίσουμε άλλους στη θέση τους, που θα επιβάλλουν τη θανατική ποινή σε όσους φυλάνε τις γυναίκες τους, και θα προσφέρουν ασυλία σε όσους θέλουν να παραστρατήσουν. **49** Τα πράγματα έτσι θα είναι πολύ πιο δίκαια, παρά να παγιδεύονται οι πολίτες από τη νομοθεσία. Ενώ, δηλαδή, οι νόμοι προτρέπουν, αν κανείς συλλάβει μοιχό, να τον

μεταχειριστεί όπως θέλει, οι δίκες έχουν καταντήσει πιο επικίνδυνες γι' αυτούς που αδικούνται παρά γι' αυτούς που ντροπιάζουν τις ξένες γυναίκες παραβιάζοντας το δίκαιο. **50** Εγώ σήμερα διακυβεύω τη ζωή μου, την περιουσία μου και όλα τ' άλλα, γιατί υπάκουσα τους νόμους της πόλης.